

ARHEOLOGIE PENTRU PUBLIC: UN CURENT CONTEMPORAN ȘI MOTIVAȚIILE LUI

Irina Oberländer-Târnoveanu

Printre primele lecții pe care le-am primit de la domnul Simion Gavrila, directorul Muzeului "Deltei Dunării" din Tulcea, actualul Institut de Cercetări Eco-Muzeale, atunci când am venit în septembrie 1975 ca tineri absolvenți ai Facultății de Istorie din București, cu specializarea Istorie veche universală și arheologie au fost cele privind punerea în valoare a descoperirilor arheologice și a siturilor din nordul Dobrogei. În acel an se inaugurasă noul muzeu de arheologie din Parcul Monument, un adevărat muzeu de sit, deoarece alături se lucra intens la dezvelirea vestigiilor orașului roman Aegyssus. Amplasarea noii clădiri a muzeului, gândită să nu deranjeze peisajul prin înălțime sau forme stridente, se încadra într-o concepție complexă, eco-muzeală, de punere în valoare a descoperirilor arheologice din situl antic, într-o frumoasă simbioză cu parcul arheologic din jur și cu viitorul muzeu etnografic în aer liber ce urma să fie realizat la poalele stâncii, ceva mai încolo, unde fuseseră aduse deja două – trei mori de vânt.

Micul muzeu era el însuși în interior modern și plăcut, cu o bogăție de materiale complementare care să ajute vizitatorul să înțeleagă mai bine contextul de descoperire și semnificația pieselor expuse: fotografii cât tot fundalul vitrinei, hărți, facsimile de documente, desene și reconstituiri, un joc subtil al realizării ansamblurilor de piese. Vara muzeul era deschis de la ora 8 dimineața la ora 20 seara, practic zi-lumină; pentru că noi, tinerii angajați care asiguram ghidajul în muzeu, am fost instruiți să stăm până la ultimul vizitator. Mari discuții se purtau în colectivul nostru asupra modalităților de a convinge agenția de turism să includă în circuitul turistic nu numai Muzeul de științe naturale, dar și complexul arheologic din Parcul Monument, înainte sau după întoarcerea grupurilor din Deltă. Domnul Simion ne făcea părtași la planurile domniei sale de punere în valoare a cercetărilor din siturile arheologice nord-dobrogene prin circuite turistice atractive, care să îmbine frumusețea peisajului cu vestigiile trecutului, cu muzee de sit, cu frumoasele mănăstiri și alte monumente, cu varietatea etnografică a etniilor care trăiau în zonă. Și atunci, și mai târziu, toate reuniunile științifice importante erau completate cu un traseu de neuitat în nordul Dobrogei, la Babadag, Enisala, Argamum, Murighiol, Aegyssus, Beidaud, Noviodunum, Dinogetia, Troesmis, Niculițel, Celic Dere și altele.

Vremurile care au urmat nu au fost propice materializării unora dintre aceste îndrăznețe proiecte: economii absurde de curent electric și încălzire, care au redus drastic programul muzeelor, declinul turismului, puținătatea fondurilor de investiții, ca și de conservare și de amenajare a siturilor pentru vizitare, obtuzitatea unor factori de decizie administrativă și altele. Domnul Simion a fost și a rămas un entuziast, un profesionist adevărat, care vrea să împărtășească și altora emoția și bucuria în fața vestigiilor trecutului. Prin aceasta este extrem de modern, regăsindu-se în marile curente de idei din arheologia contemporană, mai ales din ultimii cincisprezece ani, care pun în centrul preocupărilor relația dintre arheologie și public, grija pentru vestigiile arheologice ca resursă finită și, prin aceasta, cu atât mai prețioasă. În arheologia românească nu sunt mulți ca el, chiar și în muzee, instituții prin profilul lor mai preocupate de valorificarea expozițională. Îi datorez și domnului Simion, în cei cinci ani cât am lucrat sub conducerea domniei sale la muzeul din Tulcea, și apoi încă zece ani la săpăturile de la Babadag, sensibilitatea pe care am avut-o de-a lungul carierei mele profesionale față de accesul democratic al publicului la informație, față de scopul și sensul a ceea ce facem în meseria noastră.

Arheologia românească este încă practică, în mare parte, ca o știință pentru inițiați, cu un regretabil dezinteres pentru ce se întâmplă dincolo de satisfacerea curiozităților științifice ale cercetătorului. Marcată de utilizarea ei abuzivă, înainte de 1989, în propaganda ideologică oficială, arheologia noastră a supraviețuit într-un con de umbră și în deceniul care a urmat, fără un efort concertat al breslei pentru regândirea rolului și locului arheologiei, în teorie și în practică.

Într-o țară cu destule locuri în paragină, călătorul se întâmplă să descopere în peregrinările lui un peisaj lunar: șanțuri adânci, cu malurile prăbușite, gropi, pante mâncate de eroziune, resturi de ziduri, grămezi de pământ desfigurând peisajul. Ce calamitate s-a petrecut acolo? Este ceea ce a rămas în urma unui șantier arheologic. O imagine familiară, care nu pare să ne miște. În fond, există atâtea obiective industriale sau cariere abandonate... Da, dar situl arheologic reprezintă o valoare culturală unicat ! Acolo a fost o așezare umană, o fortificație sau un cimitir.

Putem privi ceea ce rămâne în urma noastră ridicând din umeri ? Să fie arheologii niște jefuitori, doar că “oficiali” și mai rafinați¹ ?

Cum nimeni nu este profet în țara lui, poate că o privire mai atentă la ceea ce se gândeste și se întâmplă în lume ne va pune și pe noi pe gânduri: cum tratăm arheologia noastră, cum educăm tinerii arheologi, care este locul profesiei noastre în lumea din pragul mileniului trei ?

Democratizarea arheologiei

În 1996, premiul pentru cea mai bună conferință britanică de arheologie (British Archaeological Awards Lecture 1996) a fost acordat lui Francis Pryor pentru o expunere pe tema “*Arheologia și publicul*”². Această alegere exprimă recunoașterea unuia dintre cei mai originali și novatori arheologi contemporani: Francis Pryor este cunoscut pentru activitatea lui remarcabilă, începând din 1976 în situl de epoca bronzului de la Flag Fen (Fengate, lângă Peterborough, Marea Britanie) pe care l-a descoperit. l-a săpat și l-a pus în valoare³. Alegerea mai exprimă, totodată, preocuparea comunității arheologice din Marea Britanie – sau cel puțin a unei părți a ei – pentru relația dintre cetățeni și arheologie. De altfel, între premiile anuale, unul se acordă pentru „cea mai bună prezentare a unui proiect arheologic pentru public”.

Stimularea unei mai bune comunicări între arheologi și publicul larg este, parte dintr-un curent mai amplu pe plan mondial, mai ales din ultimii 15 ani, care caută răspunsuri la întrebarea: cum facem accesibil cetățeanului patrimoniul cultural, siturile arheologice și monumentele istorice, colecțiile muzeale, arhivele de documente și fotografii, istoria culturală și istoria naturală, rezultatele cercetărilor din diverse domenii științifice, inclusiv din cele umaniste? „Accesibil” înseamnă deopotrivă facilitarea accesului fizic, atragerea publicului să viziteze aceste locuri, dar și facilitarea accesului intelectual, a înțelegerii, acceptării și asumării acestor valori. Nu este doar o întrebare venită din dorința arheologilor, muzeografilor, a savanților de a deveni vedete publice – expresie a un vechi complex față de artiști și sportivi. Nu este doar o comandă politică și socială pentru sporirea rolului acestor domenii în educație, în formarea conștiinței cetățenești și a valorilor comunitare. Fenomenul are rădăcini mai adânci și, cumva, mai prozaice: percepția dramatică a patrimoniului arheologic ca resursă finită, accesul concurențial la bugetul public și adaptarea la societatea informațională. Experiența arată că un public avizat este mai dispus să contribuie la protecția resurselor arheologice, la combaterea vandalismului. Un cetățean informat va susține inventarele arheologice, săpăturile, crearea colecțiilor de arheologie. Publicul are o dorință mai mare decât ne închipuim să afle mai mult despre trecut⁴.

Patrimoniul arheologic ca resursă finită

Mutațiile majore intervenite de la mijlocul anilor '80 ai secolului XX – expansiunea infrastructurilor moderne, creșterea populației, dezvoltarea tehnologiilor informatice și de comunicare, explozia mijloacelor mass-media, creșterea relativă a timpului liber al publicului – mai puține ore de lucru, mai multe servicii temporare, mai mulți șomeri, mai mulți pensionari – au dus la o conștientizare tot mai acută a pericolelor care amenință patrimoniul arheologic la nivel global, ca urmare a dezvoltării economice, a poluării, a traficului ilicit de bunuri culturale și a turismului. La amenințări globale sunt necesare și răspunsuri globale. Și cum toate acestea ne privesc și pe noi, glasul nostru trebuie să se audă în aceste răspunsuri. Să le luăm pe rând.

În majoritatea țărilor europene, creșterea rapidă a volumului de cercetări arheologice, mai ales datorită lucrărilor de infrastructură care au necesitat investigarea arheologică prealabilă a terenului, a urmat o tendință clară de scădere a numărului de cercetări sistematice, în favoarea săpăturilor de salvare și a inventarierii și monitorizării siturilor. În Franța, de exemplu, dacă în 1984 se înregistrau 416 săpături sistematice și 243 de săpături de salvare în planul de cercetare autorizat, în 1995 numărul cercetărilor sistematice a fost de numai 289, în schimb au fost finanțate 812 săpături de salvare (o creștere de aproape 4 ori !) și 795 de evaluări arheologice. Evaluarea arheologică, menționată prima dată în 1995 ca activitate distinctă este un tip de operațiune intermediară între salvare de urgență și sondaj, care se practică mai ales cu ocazia unor mari lucrări de construcție și care are drept scop confirmarea sau nu a prezenței unui sit și estimarea mijloacelor necesare pentru realizarea unei cercetări de salvare. A crescut, de asemenea, ponderea prospecțiunii pentru inventariere, care grupează operațiile sistematice de recunoaștere pe un anumit teritoriu definit (597 de prospecțiuni în același an 1995) și ponderea prospecțiunilor aeriene (pentru detalii a se vedea Anexa 1).

¹ Despre distrugerea totală sau parțială a unor mari situri arheologice (municipium Dierna, castrul roman de la Enoșești, Valurile lui Traian din Dobrogea, orașul roman Ampelum și altele) și despre proasta coordonare a cercetărilor și a acțiunilor de salvare vezi Bogdan-Cătănciu, 1990, 11 – 16.

² Pryor 1996.

³ Despre arheologul și fermierul Francis Pryor vezi interviul Denison 1995; Pryor 1997; Pryor 1998, 439 – 457.

⁴ Greengrass 1993, 1.

În Anglia se manifestă aceeași tendință. Într-o amplă anchetă asupra profesiei arheologice în Marea Britanie din 1998, din 195 de activități arheologice de teren menționate, numai 29 au fost săpături, restul fiind cercetări geofizice și topografice, fotografiere aeriană, evidență și monitorizare⁵. Nu este vorba de o scădere a interesului pentru cercetare, ci de o importantă schimbare de metode. Dar și de priorități.

Dacă până la mijlocul anilor '80 dezbaterile arheologice la nivel internațional erau orientate pe cercetare, acum sunt orientate pe prezervarea și managementul patrimoniului. Ideea că patrimoniul este o resursă care trebuie să fie gestionată este relativ recentă și este un răspuns la amenințarea serioasă asupra tuturor vestigiilor arheologice în societatea noastră⁶. *“Monumentele arheologice, în sensul de părți mobile sau imobile ale patrimoniului cultural, nu mai sunt văzute în primul rând ca obiecte de studiu, ci ca resurse culturale în utilizarea și spre folosul prezentului și viitorului. Conceptul de “îngrijire și protecție a monumentelor” este înlocuit cu noua abordare, aceea de “management a resurselor arheologice”. Iar acesta nu se poate face tratându-le izolat, ci în context: în contextul peisajului natural sau creat de om, la scară regională, în contextul evoluțiilor politice cum sunt cele declanșate de dezbaterile ecologice și, nu în ultimul rând, în contextul procesului curent de planificare a utilizării terenului”*⁷.

Siturile arheologice, mari sau mici, sunt unice. Ele sunt mai vulnerabile, într-un fel, decât obiectele de muzeu. Din timpuri imemorabile, siturile au fost exploatate pentru cunoaștere sau pentru comori, jefuite de obiecte. distruse din curiozitate sau prostie, transformate în cariere pentru material de construcție.

Trebuie să fim conștienți și să determinăm și societatea să accepte că siturile arheologice reprezintă o resursă care, departe de a fi infinită, este grav amenințată. Ca și speciile din natură, siturile odată distruse, sunt pierdute pentru totdeauna ! Pentru a le conserva eficient, trebuie în primul rând să știm cât de mari sunt resursele arheologice. Este greu de spus câte situri se vor descoperi în viitor, dar putem să încercăm o estimare prin **inventariere**, utilizând inclusiv metode moderne: investigarea prin tehnici geofizice nedistructive, fotografiile aeriene, etc. Deși relativ scumpe, acestea contribuie la localizarea și înregistrarea resurselor noastre arheologice. Bazele de date pe calculator, sistemele informatice geografice (GIS) sunt unelte puternice, deși insuficient folosite în managementul siturilor arheologice chiar în țări avansate.

Prea puțin din aceste tendințe de menajare responsabilă a vestigiilor arheologice, de repertoriere a siturilor, de utilizare a tehnicilor moderne de cercetare nedestructivă se reflectă în arheologia noastră. Cum arată acum planul național de cercetări arheologice ? Neschimbat de 25 de ani. Peste 150 de șantiere sunt grupate pe perioade cronologice largi și, oarecum, pe zone geografice, cercetările sistematice fiind preponderente. Ce teme se urmăresc, care sunt prioritățile, petele albe care trebuiesc acoperite ? Câte din săpături sunt justificate științific și au prevăzute fonduri de conservare sau de acoperire a descoperirilor ? Nici un capitol din planul anual de cercetări arheologice nu prevede fonduri pentru inventarierea siturilor sau pentru cercetări prin metode nedistructive. Această orientare conservatoare a cercetării arheologice ne duce într-un unghi mort: cercetări punctuale, cu fonduri minuscule, în timp ce patrimoniul arheologic se distruge rapid și pe scară largă, fără a fi repertoriat, documentat, evaluat și protejat eficient. Faptul că finanțarea săpăturilor se face adesea din fonduri locale nu este o justificare pentru această inversare a priorităților, deoarece și acestea sunt tot ban public. Dacă Ministerul Culturii va aloca fonduri pentru cercetare arheologică, așa cum se preconizează, acestea ar trebui să meargă în special pentru repertoriere sistematică și pentru proiecte de aplicare a unor metode moderne de investigație. Repertoriul arheologic este un instrument esențial pentru protecție și, în ultimă instanță, pentru a avea ce să mai cercetăm și în anii următori.

Limitarea săpăturilor, prin natura lor acțiuni distructive, la cele temeinic motivate și strict necesare, mai are și o altă motivație, rezultată dintr-o responsabilitate crescută pentru viitor: trebuie să contăm pe un progres continuu al gândirii științifice, a metodelor de investigare și interpretare. Știm astăzi câte informații neprețuite s-au pierdut definitiv din cauza metodelor de săpătură practice până acum câteva decenii. Știm că aproximativ jumătate din săpăturile arheologice din ultimii 50 de ani nu vor fi publicate niciodată, din cauza risipirii documentației și a materialelor descoperite. Trebuie să impunem o atitudine mult mai responsabilă. Trebuie să lăsăm teren de explorare și generațiilor viitoare. Trecutul nu este numai al nostru, cei de azi, ci și al lor. Avem datoria să păstrăm situri și zone din situri neatins pentru viitor. Această datorie începe să fie legiferată și în legislația europeană⁸.

O abordare globală a conservării siturilor trebuie să aibă în vedere conflictul fundamental dintre săpătura arheologică și conservare. Este evident că un sit îngropat mai există azi pentru că mediul în care s-a păstrat uneori

⁵ Aitchison 1999, 18.

⁶ Willems 1998, 294.

⁷ Willems 1998, 295.

⁸ “... crearea de rezervații arheologice, chiar acolo unde nu sunt rămășițe vizibile la suprafața terenului sau sub apă, pentru păstrarea mărturiilor materiale ce urmează să fie studiate de generațiile următoare”, art. 2.ii., *Convenția de la Valletta privind protecția patrimoniului arheologic*, 1992, ratificată și de România.

vreme de milenii este unul stabil. Cercetarea arheologică scoate la lumină vestigiile și le expune deteriorării. În timp ce arheologia a înflorit în a doua jumătate a secolului XX, protecția siturilor nu a ținut pasul cu acest fenomen. Conservarea nu s-a bucurat de prestigiul descoperii arheologice, fiind multă vreme un fel de cenușăreasă a arheologiei. Conservarea a început să-și pretindă rolul în păstrarea siturilor într-o vreme în care finanțarea pentru arheologie a devenit mai competitivă. Sumele destinate pentru conservare sunt primele tăiate din devizul unui șantier arheologic, deoarece această activitate contribuie cel mai puțin la realizarea țelurilor principale ale arheologilor – să descopere și să publice.

Din punct de vedere al conservării, argumentele nu sunt împotriva săpăturii, deși o cercetare arheologică mai limitată și mai puțin distrugătoare ar fi de dorit, ci mai degrabă pentru practici care să asigure conservarea și protejarea siturilor. Ar trebui impus printr-o legislație adecvată un cod etic al săpăturii arheologice, prin care să se aibă în vedere conservarea descoperirilor. De exemplu, ar trebui să se prevadă ca siturile care nu vor fi amenajate și deschise pentru vizitatori să fie ori păstrate corespunzător, ori reîngropate. Dacă nu există fonduri suficiente pentru un plan de conservare complex, inclusiv prin angajarea unui personal calificat, n-ar trebui să se acorde autorizația de săpătură.

În trecut și în bună măsură și astăzi la noi, arheologii săpau „orb” (și săpau, și săpau...) să descopere obiecte și structuri. Noi metode, care să permită o săpătură mai precisă și mai controlată, vor fi în măsură să limiteze extinderea cercetării distructive. Alte metode cu potențial distructiv minim, precum investigațiile geo-fizice (măsurarea rezistivității electrice a solului, metoda undelor seismice, măsurarea magnetismului remanent cu magnetometrul, utilizarea georadarului etc.), mostrele pentru analize chimice pot fi utilizate pentru determinarea unor caracteristici ale așezării. Aceste tehnici oferă arheologiei instrumente cu un mare grad de precizie, care ar trebui să preceadă și să ghideze utilizarea târnăcopului și a săpăligii, permițând unei mai mari părți din sit să rămână nederanjată. Aceasta presupune o pregătire adecvată a arheologului pentru utilizarea unor astfel de tehnici.

Inventarierea resurselor arheologice, lărgirea cunoștințelor noastre privind deteriorarea siturilor în timp, stabilirea priorităților de valoare, integrarea conservării în arheologie sunt elemente importante în păstrarea siturilor. Acestea sunt cu atât mai importante la noi, unde condițiile climatice sunt dificile, cu mari contraste de temperatură și de umiditate între vară și iarnă. Lăsate sub cerul liber și protejate precar, vestigiile descoperite se deteriorează în intervale cuprinse între câțiva ani și câteva decenii. Ce va mai rămâne peste o sută de ani din ceea ce este dezvelit astăzi?

Ar mai fi necesar să monitorizăm și să documentăm cât de repede sau de lent dispar sau sunt distruse siturile. Din păcate, tehnologiile de conservare și restaurare sunt văzute adesea ca un panaceu care va salva pentru viitor ceea ce considerăm de valoare, singura problemă fiind asigurarea finanțării. Se ignoră faptul că tot patrimoniul cultural se deteriorează iremediabil, indiferent ce am face. Tot ceea ce putem spera să reușim este să încetinim ritmul distrugerii prin măsuri preventive, utilizare înțeleaptă, intervenții și administrare corecte, stabilirea unor priorități în orientarea eforturilor noastre.

Stabilirea priorităților este complicată deoarece intervin factori subiectivi, interese regionale sau locale, uneori și criterii politice. Patrimoniul important pentru un grup poate fi neinteresant sau de interes secundar pentru altul. Primul pas ar fi ca stabilirea valorii unui sit să fie făcută prin consultarea tuturor grupurilor interesate, luându-se în considerare deopotrivă valoarea estetică, istorică, științifică, religioasă, simbolică, educațională, ecologică. Pe de altă parte, trebuie să fim conștienți că valorile atribuite la un moment dat nu sunt imuabile. Orice valoare, inclusiv cea economică, este diminuată prin deteriorarea sitului. În plus, importanța relativă a unor situri se poate schimba în timp odată cu evoluția societății.

Arheologia este stimulată, dar și amenințată de turism. În multe țări, patrimoniul arheologic este o importantă resursă economică, prin turismul cultural, care a cunoscut creșteri spectaculoase în ultimele decenii. Anual milioane de oameni vizitează în lume muzee, orașe istorice, situri antice pentru a lua contact cu trecutul. Acest mare interes în patrimoniul cultural reflectă dorința oamenilor de a ști și a înțelege originea și realizările omului în timp. Patrimoniul este o moștenire unană universală. Zone întregi trăiesc din turism. Dar afluxul de turiști creează o presiune periculoasă asupra siturilor celebre și intens vizitate, cum sunt cele din zona Mediteranei. Patrimoniul nu este doar o resursă ca oricare alta. În timp ce pericolele care amenință mediul natural sunt mai bine mediatizate, mult mai puțin se face pentru patrimoniul arheologic. Arheologii continuă să sape fără să se preocupe de prezentarea și interpretarea sitului pentru public. Autoritățile naționale promovează situri fără consultarea și implicarea populației și autorităților locale. Operatorii din turism organizează vizite turistice ignorând impactul fizic al unui număr mare de vizitatori. În jurul siturilor se construiesc hoteluri și înfloresc comerțul turistic, care contaminează și erodează vestigiile prin gunoi, ape reziduale, poluare, etc. Problemele sunt serioase și rezolvarea lor nu este simplă. Turismul cultural este o importantă sursă de venituri, inclusiv de fonduri pentru cercetare, conservare și restaurare. Siturile din România, încă

puțin vizitate în această perioadă de declin turistic și economic general, trebuie pregătite cu grijă pentru viitor, învățând și din experiența altora.

În mai 1995, Institutul Getty pentru Conservare și Muzeul J. Paul Getty au găzduit o întâlnire a unor oficiali guvernamentali și ai altor specialiști în domeniile culturii, arheologiei și turismului din 17 țări mediteraniene. Scopul întâlnirii a fost de a promova protecția patrimoniului arheologic printr-un management coordonat între principalele domenii beneficiare: cercetare, educație și turism. Conferința și-a propus să determine un schimb larg de informații la nivel internațional și interdisciplinar, în domeniul protecției și managementului siturilor arheologice. Cei 80 de participanți au reprezentat diferitele grupuri interesate în situri: guverne, agenții specializate, misiuni arheologice străine, organizații internaționale. Institutul a publicat și un volum intitulat „*Conservarea siturilor arheologice în regiunea mediteraneană*”⁹. Cartea include lucrările conferinței, pe capitole dedicate unor situri din trei zone diferite – Piazza Armerina, Sicilia; Knossos, Creta; Ephes, Turcia – care pun în lumină problemele contemporane ale conservării siturilor, valabile în toată lumea.

Regiunea Mediteranei conține vestigii ale civilizațiilor antice care aparțin întregii omeniri. S-a constatat că lipsa unor planuri de conservare pe termen lung duce la o degradare ireversibilă a siturilor, atât fizic, cât și ca valoare culturală. Creșterea enormă a turismului cultural a pus în conflict serviciile pentru vizitatori cu îngrijirea siturilor. Creșterea populației și a infrastructurii, generate de turism, pot provoca daune grave siturilor. Valoarea educativă a unui sit este larg recunoscută: un sit poate fi o lecție de istorie, cultură, artă, arhitectură, dezvoltare socială, conflict. Cu toate acestea, în cea mai mare parte a lumii, interpretarea și prezentarea pentru public a siturilor arheologice este teribil de rămasă în urmă atât teoretic cât și practic. Siturile care nu oferă informații pentru vizitatori nu sunt ușor de înțeles pentru nespecialiști. Interpretarea și prezentarea siturilor trebuie acceptată ca o obligație față de vizitatori, nu numai ca un mijloc de a atrage mai mulți turiști. În ultimii ani, unele țări din regiunea Mediteranei au început să utilizeze fonduri rezultate din turism pentru studiu, conservare și prezentare a siturilor de patrimoniu. Pentru protejare, unele situri au fost închise pentru vizitatori, fiind reconstituite în apropiere. Centrele de interpretare, muzeele de sit sunt mijloace de a împăca dorința de cunoaștere a vizitatorului cu aceea de a optimiza fluxurile de vizitare pentru menajarea vestigiilor.

Este nevoie să se definească mai coerent ce valoare reprezintă siturile arheologice pentru umanitate, pentru prezent și viitor, și ce trebuie făcut pentru conservarea lor. Siturile arheologice pot fi resurse economice și educative, dar ele trebuie gestionate corespunzător, de la conservare, prezentare, prevenire sau încetinire a proceselor de distrugere, până la valorificare turistică rațională, care să nu pună în pericol situl¹⁰.

La fel de important este să dezvoltăm o **gândire integratoare** care să susțină păstrarea siturilor. Aceasta ar presupune să nu mai vedem problemele siturilor arheologice într-o perspectivă exclusiv reduționistă.

Consecințele gândirii înguste sunt evidente în conservarea siturilor arheologice. Nu se ia suficient în considerare faptul că siturile se încadrează într-un peisaj cultural, care este în același timp un mediu ecologic, și că situl este afectat de trecerea timpului, de climă, de biosfera înconjurătoare, de turism, de acte de vandalism. Arheologul vede arheologia, biologul vede ecologia, vizitatorul percepe ruinele. Nu suntem pregătiți corespunzător să înțelegem ansamblul și să căutăm relațiile. De ce ar trebui să căutăm conexiuni mai largi? Pentru că o evaluare mai bogată și o înțelegere mai bună a locului umanității în lume decurge dintr-o astfel de abordare. Viziunea integratoare (holistică) este antiteza separării pe categorii. Conservarea într-o viziune integrală a patrimoniului reflectă o perspectivă asupra lumii care recunoaște interdependența lucrurilor.

Valoarea fiecărui sit arheologic poate fi măsurată din unghiuri diverse: istoric, științific, estetic, economic, cultural, educativ, religios, politic. Când aceste valori disparate intră în conflict, situl este în pericol. De exemplu, dacă valoarea economică a unui sit este promovată fără grijă pentru conservarea celorlalte valori, rezultatele pot fi dezastruoase¹¹.

Sociobiologul E. O. Wilson susține că noi suntem genetic predispuși să gândim numai una sau două generații în viitor. Fie că aceasta este adevărat biologic sau nu, dacă privim într-o perspectivă mai largă, putem transcende limitele unei perspective pe termen scurt și îngustimii care rezultă din fragmentarea pe categorii. Acești doi factori limitează îmbogățirea noastră spirituală și intelectuală, ca și capacitatea noastră de a păstra trecutul cu grija pe care o cere astfel încât și generațiile viitoare să învețe și să se bucure de el. Conservarea este pentru viitor. A privi înainte este la fel de important ca și a privi înapoi. Aplicată la managementul siturilor, viziunea reduționistă ne ajută să determinăm valorile unui sit; să examinăm semnificația sitului pentru diferite grupuri (inclusiv generațiile viitoare); să determinăm cauzele și gradul de deteriorare, acolo unde este posibil, și să emitem o prognoză; să dezvoltăm o strategie

⁹ Getty Conservation Institute, *The Conservation of Archaeological Sites in the Mediterranean Region*, 1995.

¹⁰ Agnew 1997, 4 – 8.

¹¹ Barreto 1996, 2 – 4. Autoarea dă exemplul sitului Petra din Iordania.

de conservare care poate include dezvoltarea (pentru expunere și educație) sau reîngroparea; să considerăm limitele, efectele secundare și riscurile intervențiilor propuse; să comunicăm pentru evaluarea planului întocmit cu cei care au o implicare în sit și celor competenți să critice planul din punct de vedere tehnic; și, în sfârșit, să implementăm un program cu documentarea adecvată, management, monitorizare și întreținere.

Toate aceste elemente necesită cunoștințe specializate, dar în final, este necesară o viziune integratoare. Procesul reducționist este doar începutul unui bun management de sit.

Accesul concurențial la bugetul public

Noțiunea de “arheologie publică” a devenit de notorietate după apariția cărții lui Charles R. McGimsey III, *Public Archaeology*, în 1972. Cartea se adresa atât arheologilor, cât și legislatorilor și altor cetățeni din ce în ce mai preocupați de prezervarea patrimoniului lor arheologic, pledând pentru măsuri energice pentru înregistrarea și păstrarea vestigiilor arheologice din America, pentru dreptul publicului la cunoaștere, drept ce trebuie protejat prin lege. Acest drept ar putea fi asigurat printr-un mai bun acces la informație, printr-o mai bună educare a publicului și printr-un management eficient al siturilor cunoscute. De atunci, aceste preocupări s-au materializat prin legislație și programe tot mai complexe, la nivel de state, dar și la nivel european¹² sau mondial¹³, prin reuniuni internaționale și publicații. O revistă internațională intitulată “Public Archaeology” apare din toamna anului 1999¹⁴.

Arheologia are nevoie de bani. În ultimii ani, creșterea cheltuielilor publice și accentuarea deficitelor bugetare au pus arheologia, muzeele și alte domenii apropiate – tradițional nu foarte bogate, dar “liniștite” – în situația să-și vadă și mai amenințate subvențiile de la bugetul public. Când administratorul banului public se întreabă de unde să taie, trebuie să ai un răspuns foarte bine argumentat la întrebarea: *cui folosește ceea ce faci*? Toate domeniile se consideră importante, prioritare, toate cer bani. Cultura pare întotdeauna mai puțin urgentă față de sănătate, învățământ, apărare sau asistență socială. Dar puterea de convingere nu vine din argumente teoretice, patriotice, morale, ci din unul mai concret: interesul, ecoul, capacitatea publicului, cel care plătește impozitele din care se finanțează și cercetările arheologice. Acest interes se manifestă, din punct de vedere financiar, direct, prin dispoziția unui număr cât mai mare de oameni de a plăti pentru servicii culturale – muzee, cărți, cursuri, turism cultural – și indirect, prin „presiunea” asupra administratorilor, datorită audienței manifestate pentru aceste domenii. Dar audiența de public se câștigă greu, la concurență cu televiziunea prin cablu, discoteca, parcul de distracții, jocurile pe calculator sau, în țări sărace, la concurență cu munca și greutățile cotidiene. Pentru a avea audiență trebuie să te faci și auzit, și înțeles.

Nu prea ne place arheologilor să avem grija publicului. Am fost obișnuiți să cercetăm urmărind obiective pur științifice, să publicăm articole și cărți pentru un cerc restrâns de specialiști preocupați de aceeași temă cu noi, să comunicăm la conferințe de profil și, eventual, să asigurăm asistența științifică la câte o expoziție.

Atitudinea față de siturile arheologice a fost, la rândul ei, dominată de interesul aproape exclusiv să săpăm cât mai mult și cât mai repede, pentru a publica apoi rezultatele într-o publicație specializată. Ce se întâmplă cu situl după o cercetare arheologică, prin specificul ei distructivă? Ce ecou au rezultatele cercetării, dincolo de un cerc foarte restrâns de inițiați? Ce înțelege vizitatorul din expunerea monotonă de rămășițe materiale – cioburi, oase, unelte corodate, obiecte cu funcție nedeterminată, inscripții – dintr-o expoziție arheologică? Sunt întrebări pe care, dacă până acum nu ni le-am pus acut, ar trebui să ni le punem. Și, mai ales, să căutăm răspunsuri.

Pare că de la un anumit moment, arheologia și-a pierdut sensul idealist, integrator – descifrarea tainelor trecutului, dezlegarea unor necunoscute, descoperirea originilor noastre și înțelegerea civilizațiilor. A devenit pe de o parte tehnicistă și obsedată de a fi recunoscută ca știință, accepțiunea curentă de „limbaj științific” fiind aceea de prețios, arid, abscons, posac. Pe de altă parte, a căzut victimă politicilor naționaliste și a fost finanțată pentru a aduce așa-numite dovezi pentru tot felul de teorii politice: continuitate, prioritate de locuire pe un teritoriu, origine etnică.

Ce obiective își propune arheologia? Cum se încadrează o cercetare punctuală într-un program mai larg? Ce strategie se alege? Care este raportul dintre cercetarea distructivă și cea prin metode nedistructive, care să mai lase ceva și generațiilor viitoare? Cât și cum se folosesc metode interdisciplinare?

Francis Pryor crede că există un eșec în răspândirea rezultatelor săpăturilor. Săpătura arheologică trebuie să lase să se construiască o poveste; să-și găsească locul în subiecte locale, naționale și chiar internaționale. Doar atunci ea capătă un sens.

¹² Convenția de la Valletta privind protecția patrimoniului arheologic, 1992, ratificată și de România.

¹³ Convenția pentru patrimoniul mondial, 1972.

¹⁴ Revista este editată de Neal Ascherson, de la Institute of Archaeology, University College, Londra și de Francis Mc Manamon, National Park Service, Washington DC, SUA.

Săpătura mai capătă un sens dacă este încadrată în proiecte pe termen lung, în care proiecte mici să-și găsească loc ca piesele într-un puzzle.

Cercetarea arheologică poate avea un impact asupra publicului și dacă este legată de probleme contemporane de interes public și chiar popular dintre cel mai diverse: rolul teritoriului actual al țării în Europa în diferite perioade istorice; drepturile copilului; schimbările climatice majore și efectele lor; preocuparea pentru cutremure; multiculturalitatea; drepturile animalelor. Ruperea arheologiei de contextul contemporan, de obsesii, preocupări și subiecte actuale îi micșorează dramatic semnificația.

Comunicarea cu publicul se face mai puțin pe șantierul propriu-zis și mai mult prin cuvântul scris, mai nou prin video și alte medii, cum este rețeaua Internet. Cum scriem arheologie? Publicarea rezultatelor unei cercetări se face de regulă prin rapoarte. În arheologie, rapoartele preliminare sunt redactate pentru a comunica mai repede rezultatele, încă incomplete, ale unei cercetări. Rapoartele finale sunt instrumente complete de prezentare a rezultatelor unei cercetări, adesea întinsă pe o perioadă mai mare de timp. Cantitatea mare de date ce trebuie cuprinse într-un raport ridică mari probele de prelucrare și ordonare a materialului pentru autor, cheltuieli de publicare serioase, din cauza volumului de date, și un efort considerabil din partea cititorului de a studia și înțelege informația prezentată. Forma raportului este, de aceea, foarte importantă. Raportul arheologic este o publicație fundamentală în arheologie, pentru că el trebuie să cuprindă toate datele primare ale unei cercetări prin specificul ei distructivă. Orice reinterpretare sau reanalizare a unui sit sau descoperire are nevoie de acces la datele originale, cât mai puțin prelucrate și înregistrate într-un mod care să fie inteligibil în timp și în afara echipei care a realizat cercetarea.

Arheologii sunt îndemnați și chiar obligați prin legislație să furnizeze rapoarte de cercetare, deopotrivă obligație profesională și îndatorire morală. Pentru aceasta, la un capăt, o condiție prealabilă este procesarea și înregistrarea materialului descoperit. Când fondurile alocate unei cercetări merg exclusiv pentru plata săpătorilor, procesarea materialului (spălare, marcare, fișare, analizare, desenare, etc.) este neglijată, întârziată, unele date se pierd în timp, ceea ce afectează și raportul. Săpăturile de salvare, făcute uneori într-un ritm susținut, pot la rândul lor întârzia procesarea descoperirilor. Astfel, ne înecăm în propriile noastre date.

La celălalt capăt, al publicației, rapoartele finale sunt în general costisitoare, din cauza tirajelor mici și numărului mare de pagini. Deoarece majoritatea cititorilor vor căuta un rezumat al cercetării și concluziile, numai puțini fiind interesați de anumite date de detaliu, o variantă de publicare este cea a raportului propriu-zis, iar datele primare – inventare de descoperiri, planuri și profile, desene și fotografii, tabele cu rezultatele unor determinări, etc. să rămână sub formă de arhivă, furnizabilă doar la cerere. Mai recent, se caută intens modalități de utilizare a noilor tehnologii pentru redactarea unor rapoarte pe suport digital, folosind tehnologii multimedia, baze de date, hipertext și interfețe Web. Prin multimedia în mediu informatic înțelegem programe de calculator care au abilitatea de a lega piese de informații foarte diverse – text, baze de date imagini, desene, secvențe video – într-un mod nelinear. De exemplu, să poți vedea un plan sau un obiect la care se face referință în descrierea unei săpături printr-un simplu clic cu mouse-ul, apoi să poți să-ți compari propriile impresii cu concluziile autorului. Toate aceste tipuri diferite de documente pot fi văzute simultan pe calculator, ceea ce oferă o posibilitate interesantă de studiere a materialului, imposibilă în mediul clasic. În plus, pe calculator ai acces la culori, poți vedea planuri și hărți greu de tipărit într-un volum, la o scară care să permită urmărirea detaliilor, iar inventarele de descoperiri pot fi legate de contextul arheologic din care provin.

Rapoartele arheologice nu sunt făcute să fie citite din scoarță-n scoarță. Ceea ce se așteaptă de la ele este să ofere o prezentare generală a săpăturii și să facă accesibile datele din care s-au desprins concluziile. Într-un fel, un bun raport trebuie să fie ca un index al sitului, care să trimită la date de câte ori este nevoie. Dacă datele primare ar fi mai accesibile, cititorul mediu ar fi poate mai interesat de acestea. Arheologia contemporană cultivă și transmite din generație în generație un limbaj tip, care constituie un adevărat jargon arheologic, greu de înțeles chiar pentru un om educat. După cum spune Francis Pryor, rapoartele arheologice sunt "uscate ca praful, cu meritele literare ale unui mers al trenurilor, doar cu mai mare acuratețe cronologică"¹⁵.

Nu orice om de știință este neapărat înzestrat cu talent literar, dar grija pentru claritate, pentru un limbaj accesibil unui om cu educație medie, pentru un text cu idei ar trebui asimilată din perioada de student. Rapoartele și monografiile arheologice sunt impersonale, cu formulări la persoana a treia, trecut, diateza pasivă: „s-a descoperit” în loc de „am găsit”, „s-a practicat” în loc de „am făcut”, „s-a observat” în loc de „am văzut”. Nimic despre arheolog, despre ipotezele, îndoielile lui, despre emoțiile și întâmplările din timpul săpăturilor. Ai uneori senzația că nici arheologul nu înțelege bine ce a descoperit și ascunde confuzia prin abuzul de jargon arheologic și de cifre. Arheologia este o experiență fascinantă, pe care majoritatea o trăim cu o mare plăcere. Această bucurie a descoperirii trebuie și

¹⁵ Pryor 1996.

transmisă într-un mod mai omenesc, mai cald, mai personal, și cititorului, fie el coleg sau un necunoscut. Nu orice săpătură arheologică duce la rezultate spectaculoase, dar bucuria descoperirii există și ea nu trebuie ascunsă.

Ilustrațiile sau diapozitivele care însoțesc rapoartele sunt prea adesea căutat tehnice. Printre fotografiile rar se găsesc cele care să-l prezinte pe arheolog în timpul activității, așa cum vedem în rapoartele arheologice de la începutul secolului XX. O pseudo-obiectivitate alungă orice ființă umană din imaginile publicate, la fel cu peisajele sau reconstituirile. Oare era acum un secol pelicula mai ieftină? Este arheologia amenințată să devină o meserie de rutină, ca oricare alta, iar descoperitorul mai degrabă un funcționar care contabilizează la rece rezultatele?

Un exemplu destul de semnificativ la noi pentru mentalitatea arheologilor este structura publicațiilor scoase de muzee. Majoritatea muzeelor naționale și județene scot reviste proprii. Revistele muzeale circulă în tiraje mici și nu par preocupate să intereseze prin stilul, conținutul lor și aspectul grafic, un public mai larg decât cercul eventualilor specialiști. Scoatem reviste științifice și monografii, dar ne lipsesc cataloagele de expoziții, ghidurile pentru copii, pliantele frumoase și accesibile, broșurile educative. Nu este aici vorba de eterna problemă a banilor, ci de priorități. Acum, prioritățile muzeelor sunt să-și publice proprii muzeografi lucrările. Publicul, la urmă...

Desigur, nu este simplu să scoți publicații care să se adreseze deopotrivă specialiștilor, forurilor administrative și publicului interesat de arheologie... Cere imaginație, cultură, timp, un profesionalism ridicat și chiar resurse financiare. Unii arheologi nu sunt pregătiți pentru asta. Alții consideră sub demnitatea lor să facă „popularizare”. Expunerea atractivă, bine structurată, plăcută și inteligibilă este o artă pe care, cu puțină preocupare, majoritatea o putem învăța. Cred că trebuie un efort pentru a ieși din false tipare. Nu ne facem un serviciu dacă scriem doar pentru arheologi, mai mult, pentru arheologi care se ocupă de aceeași perioadă sau problemă ca și noi. Numărul celor care ar citi cu plăcere lucrări de arheologie – dacă acestea ar fi mai atractive – este mai mare decât credem.

Muzeele și expozițiile de arheologie manifestă o tendință de schimbare care să atragă un public tot mai obișnuit cu vizualul și cu spectacolul: materialul arheologic original prezentat în context, analogii contemporane, reconstituiri, utilizarea tehnologiilor moderne de prezentare¹⁶.

Într-o lume tot mai intoxicată de informație și în schimbare tot mai rapidă, arheologia poate aduce acea oază de cunoaștere, de visare, de mister și de bucurie necesară echilibrului ființei umane. Dar ea trebuie să găsească și formele cele mai bune de comunicare.

Adaptarea la societatea informațională

Trăim într-o lume care se bazează tot mai mult pe informație. Comunicarea profesională și socială devine vitală pentru orice domeniu, iar arheologia nu face excepție. Cine nu comunică nu există. Vremurile când un cercetător lucra decenii la rând în cabinetul lui, în izolare și relativă tihnă, până să publice rezultatele, adică vremurile de până ieri, nu mai pot fi la fel azi. Depindem tot mai mult de colaborare în echipe, de abordări interdisciplinare, interinstituționale și transnaționale, de încadrarea în programe și proiecte, de inițiative, de scurtarea timpului între cercetare și comunicarea concluziilor. Azi trebuie să comunicăm mult mai repede, mult mai eficient, mult mai convingător, pentru că evoluția științifică rapidă nu ne așteaptă. Pe de altă parte, se schimbă și stilul de comunicare, și destinatarii, și mediul.

Arheologii – desigur, alții decât cititorii mei – se complac într-un conservatorism desuet și ignoră publicarea pe CD-ROM și pe Internet, care au avantajul că sunt ieftine, oferă un spațiu enorm față de publicația clasică, au o capacitate de difuzare mare. Cataloage arheologice, glosare, tabele cronologice, hărți, imagini, sunet, secvențe de film și reconstituiri se pot combina într-un produs multimedia atrăgător, instructiv, interactiv, multilingv, cu o reală capacitate de impact asupra omului contemporan, prin excelență vizual. În lume, a devenit ceva obișnuit ca proiectele de cercetare arheologică să fie prezentate pe Internet. Este una din condițiile de finanțare a cercetărilor, și o obligație pentru toate proiectele finanțate de Comisia Europeană. N-ar fi timpul să facem și noi același lucru?

O primă experiență de publicare electronică a unor volume de arheologie românească a fost inițiată la sfârșitul anului 1999 de Institutul de Memorie Culturală (CIMEC) în colaborare cu Institutul de Arheologie “Vasile Pârvan”, cu sprijin financiar de la Ministerul Culturii: două volume din seria monografică *Histria*, *Histria X* și *Histria XI* sunt publicate în premieră pe Internet și pe CD-ROM, în versiuni integrale română și franceză¹⁷. Serverul Internet al Institutului de Memorie Culturală, inaugurat în 1996, este o adevărată poartă electronică de acces la patrimoniul cultural românesc: arheologie, istorie, muzee, monumente, carte, etnografie, artele spectacolului. Aici este realizat și nodul național de informații arheologice ArchWeb-Ro integrat în rețeaua de arheologie europeană, dezvoltat în

¹⁶ Oberländer-Târnoveanu 1998, 15 – 30.

¹⁷ Suceveanu 1999; Domăneanțu 1999.

cadru programului european ArchTerra. Acesta conține informații despre instituții, publicații, cercetări, evenimente și persoane din arheologia românească; expoziții virtuale; baze de date on-line; prezentări de situri arheologice; revista electronică de arheologie LIVING PAST. Numai situl dedicat Histriei, cu ocazia împlinirii a 85 de ani de la inițierea cercetărilor arheologice în cetatea de pe malul lacului Sinoe, cuprinde peste 800 de pagini de text și 400 de imagini color de bună calitate¹⁸. Histria este prezentată și pe înțelesul turistului sau amatorului de arheologie greco-romană (istoria pe scurt, turul muzeului și al cetății în imagini), dar și pentru studentul sau specialistul interesat de rezultatele științifice ale cercetărilor arheologice de la Histria, (bibliografie, până la textul integral al unor studii și cataloage de descoperiri). Avantajele publicării electronice sunt marea capacitate de difuzare, posibilitatea de completare și actualizare permanentă, fără a mai aștepta o nouă ediție, calitatea ilustrației, facilitățile de consultare, de răsfoire și de localizare a informațiilor relevante. Accesul la Internet depinde de accesul la tehnologie informatică și de comunicații. Tehnologia nu este neapărat ieftină, mai ales la noi. Dar este comparabilă cu tiparul, chiar mai ieftină. Depinde de noi să o folosim.

Publicarea electronică poate fi făcută prin colaborarea arheologilor cu programatori de Web și graficieni de computer. Rezultatele, dacă părțile se înțeleg bine, pot fi spectaculoase: o publicație electronică frumoasă, structurată inteligent, cu multiple legături între texte și imagini, cu reconstituiri virtuale și animație. Dar nu toți arheologii au prieteni programatori de Web care să-i ajute benevol, iar programarea pe piață este scumpă. Ca și o carte cu ținută grafică deosebită, o astfel de publicație multimedia necesită multă muncă, mult timp și bani. În schimb, orice arheolog – oricum arheologii care mă citesc – știu să folosească un editor de text cum ar fi Word. Putem face o versiune publicabilă pe Internet textului pe care l-am introdus pe calculator salvând fișierul în format HTML, opțiune care se găsește în versiunile din ultimii ani ale Word-ului. Cu cât versiunea este mai nouă, cu atât transpunerea în format HTML pentru Web este mai performantă¹⁹. Rezultă o publicație mai simplă, o copie care seamănă mult cu textul Word, dar care a primit automat niște semne specifice, așa-numitele balizări care permit citirea pe Internet. Mai rămâne să ne găsim un server-gazdă pe care să ne punem fișierul, gratuit dacă se poate, cum este serverul de la CIMEC. După care mai rămâne să ne anunțăm colegii și prietenii, prin e-mail, la telefon, prin scrisori, cărți de vizită sau în orice altă formă, la ce adresă Internet ne pot citi. 24 de ore din 24. Iată că publicarea electronică nu este chiar așa de complicată și de inaccesibilă pe cât pare.

Mai rezultă de aici o observație: scriem pentru comunicare clasică, dar scriem în același timp pentru publicare electronică. Sau cel puțin ar fi bine să avem în vedere de la început această posibilitate. Aceasta presupune o structurare ierarhică și în rețea a textului, pe secțiuni, capitole, subcapitole și paragrafe, cu trimiteri multiple, enumerări numerotate. Un astfel de text este mai ușor de urmărit pe ecran, dar și pe hârtie. Nimeni nu mai are azi timp să citească tot ce apare. Cu cât autorul sau editorul se gândește mai mult la cititorul în criză de timp și îi pune în față un text bine structurat, ușor de parcurs, în care ideile principale au vizibilitate, cu atât șansa de receptare a textului este mai mare. Spre deosebire de stilul tradițional, orice articol trebuie să fie gândit și scris măcar ca o carte: cu pagină de titlu, cuprins, capitole, bibliografie, rezumat, trimiteri, ilustrații, o scurtă prezentare a autorului, adresa de contact, etc.

Comunicarea prin medii electronice nu se substituie total publicației clasice, dar o completează și îi facilitează difuzarea.

Bibliografie

- Agnew, N. 1997, *Preservation of Archaeological Sites. A Holistic Perspective*, Conservation, *The Getty Conservation Institute Newsletter* 12, 2, 4 – 8.
- Aitchison, K. 1999. *Profiling the Profession. A Survey of Archaeological Jobs in the UK*, Council of British Archaeology, English Heritage, Institute of Field Archaeology, ed. Simon Denison, Londra.
- Barreto, K., 1996 *Archaeological Site Management*, *The Getty Bulletin* 10, 1, Summer, 2 – 4.
- Bogdan-Cătănciu, I. 1990, *Arheologia la ora revoluției*, BMI 3 – 4, 11 – 16.
- The Conservation of Archaeological Sites in the Mediterranean Region*, 1995, Getty Conservation Institute, Palo Alto.
- Denison, S. 1995, *Talks to Francis Pryor. This Shepherd won't Follow the Flock*, *British Archaeology* 10.
- Domăneanțu, C.V. 1999, *Histria, XI, Bolurile elenistice cu decor în relief descoperite la Histria*, CIMEC, București.

¹⁸ Adresa Web: www.cimec.ro

¹⁹ De exemplu în versiunea Word 2000 din pachetul Microsoft Office 2000 constatăm cu plăcere că și notele de subsol sau de sfârșit, ca și diacriticele românești care au fost introduse cu standardul de tastatură Windows se preiau corect.

- Greengrass, M. 1993, *State Archeology Weeks: Interpreting Archeology for the Public*, Brief 15, U.S. Department of the Interior, National Park Service, Washington, 1.
- Oberländer-Târnoveanu, I., 1998 *Publicul înainte de toate – regândirea muzeului în lumea contemporană*, RevMuz 1, 230, 15 – 30.
- Petit, H., Meissonnier, J. 1996, *L'Archéologie dans la législation française*, *Commission Internationale de Numismatique*, *Compte rendu* 43, 87 – 10.
- Pryor, F. 1998, *Current Research at Flag Fen Peterborough*, *Antiquity* 66, 439 – 457.
- Pryor, F. 1997, *Urban Diggers and Rural Prehistory – Essay*, *British Archaeology* 23, April.
- Pryor, F., 1996, *Archaeology and the Public*. Textul conferinței a fost accesibil și pe Internet, la adresa: *Error! Bookmark not defined.*, între anii 1996 – 1999.
- Suceveanu, A. 1999, *Histria, X, Ceramica romană de la Histria, sec. I – III*, CIMEC, București
- Willems, W. J.H. 1998, *Archaeology and Heritage in Europe: Trends and Developments*, *European Journal of Archaeology* 1, 3, 294.

ANEXĂ

Planul de cercetare autorizat în Franța²⁰

Anul	Cercetări sistematice	Salvări	Evaluare arheologică	Sondaje	Prospecțiuni tematice	Prospecțiuni inventar
1983	416	243		892		
1984	423	261		1054		
1985	406	268		1065		
1986	409	1093		331		
1987	375	1146		434		159
1988	324	996		463		93
1989	293	839		527		345
1990	341	241				
1991	276	1088		661	64	475
1992	264	1047		957	73	542
1993	276	1090		1145	108	634
1994	298	1293		1170	91	612
1995	289	812	765	791	97	567

Archaeology for the Public. A Modern Trend and its Reasons

Abstract

The first lessons we were taught by Mr Simion Gavrilă, director of the "Danube Delta" Museum in Tulcea, the present Institute for Eco-Museum Researches, back in September 1975 when we arrived there as young graduates from the Faculty of History in Bucharest, in world ancient history and archaeology, included those on the turning to good account of the archaeological finds and sites in north Dobrudja. That year had been inaugurated the new archaeology museum in the Monument Park, a true site museum, as nearby intense excavations were being undertaken for the uncovering of the vestiges of the Roman city of Aegyssus. The emplacement of the new museum building, designed in such a way as to prevent the upsetting of the landscape by height or strident shapes, was part of a complex eco-museum design, aiming at revealing the archaeological finds of the ancient site, in a beautiful symbiosis with the surrounding archaeological site and with the future open air ethnographical museum that was to be realized at the foot of the cliff, a little farther, where two or three windmills had already been brought.

²⁰ Petit, Meissonnier 1996, 87 – 101.

The small museum itself was modern and pleasant on the interior, being rich in complementary materials that would help the visitor understand better the context in which the pieces had been uncovered and their significance. The exhibits included: photographs as large as the window background, maps, document facsimiles, drawings and reconstitutions, a subtle game of the realization of the piece assemblages. In summertime the museum used to be open from 8 in the morning to 8 in the evening, practically all day long, as we, the young employees who functioned as museum guides, had been instructed to stay until the last visitor had left. Our museum staff were concerned with persuading the tourism agency to include in the touristic programme not only the Museum of Natural Sciences, but also the archaeological site in the Park Monument, before or after the return of the tourists from the Delta. We used to join Mr. Simion in his plans of putting to good use the excavations into the north Dobrudja archaeological sites by attractive touristic programmes, which would combine the beauty of the landscape with the vestiges of the past, with site museums, with the beautiful monasteries and other monuments, with the ethnographical variety of the ethnic groups who lived in the area. Then, and later, all the important scientific events were followed by an unforgettable journey to north Dobrudja: Babadag, Enisala, Argamum, Murighiol, Aegyssus, Beidaud, Noviodunum, Dinogetia, Troesmis, Niculițel, Celic Dere, and others. The times that followed provided no conditions for realizing a few of these daring projects: absurd power and heating cut-offs, that shortened dramatically the opening hours of the museums, as well as the decline of tourism, the scarcity of investment funds, and of the resources for the site preservation and organization for visiting, the narrow-mindedness of certain decision-making authorities, and others. Mr Simion has always been an enthusiast, a true professional, who wants others to share the sentiment and joy aroused by the vestiges of the past. That makes him extremely modern, a man of the great trends in contemporary archaeology, above all in the last fifteen years, when the main concerns regard the relationship between archaeology and the public, the care for the archaeological vestiges as finite resource, thus very precious. In Romanian archaeology few are like him, even in museums, which are institutions supposed to reveal the meaning of archaeological exhibits. I owe also to Mr Simion, for the five years that I worked under his leadership at the museum in Tulcea, and then ten years at the excavations of Babadag, the sensitivity I have had during my professional career towards the democratic access of the public to information, towards the goal and sense of what we do in our profession.

Romanian archaeology is still to a large extent practised as a science for specialists, as a regrettable lack of interest can be observed as regards anything that occurs beyond the fulfilment of the researcher's scientific curiosity. Before 1989 the official ideological propaganda made use of our archaeology in an abusive way, and, unfortunately, during the decade that followed archaeologists failed to revive the science in a proper way, by rethinking the role and place of archaeology in theory and practice.

Democratizing archaeology

The British Archaeological Awards Lecture 1996 came to Francis Pryor for a lecture on "Archaeology and the Public"²¹. That choice meant a recognition of one of the most original and innovative contemporary archaeologists: Francis Pryor is known for his remarkable activity, starting from 1976 in the Bronze Age site of Flag Fen (Fengate, near Peterborough, Great Britain) which he discovered, excavated and put to good use²². At the same time, that choice expresses the concern of the archaeological community in Great Britain – or at least part of it – for the relationship between citizens and archaeology.

Stimulating a better communication between archaeologists and the public is part of a worldwide trend, above all during the last 15 years, searching for answers to the question: how can we render accessible to the public the cultural heritage, archaeological sites and historic monuments, museum collections, document and photograph archives, the cultural and natural history, the results of researches in various scientific fields, including the humanities? "Accessible" means both facilitating the physical access, and attracting the public to the visiting sites, but also facilitating the intellectual access, the understanding, acceptance and assumption of these values. It is not only a political and social imperative for increasing the role of these education fields, in building social awareness and community values. The phenomenon has deeper, and somehow more prosaic roots: the dramatic perception of archaeological heritage as finite resource, the struggle for access to the public finance and the adaptation to the information society.

²¹ Pryor 1996.

²² On archaeologist and farmer Francis Pryor – see the interview Denison 1995. <http://britac3.britac.ac.uk/cba/ba/ba10/ba10int.html>; Pryor 1997; <http://britac3.britac.ac.uk/cba/ba/ba23/ba23int.html>; Pryor 1998, 439 – 457.

The archaeological heritage as finite resource

The major mutations that occurred during the mid '80s of the 20th century – the expansion of modern infrastructures, the population growth, the development of computer and communication technologies, the mass media boom, the relative lengthening of spare time for the people – less working hours, more temporary services, more unemployed, more pensioners – led to a higher awareness of the dangers to the global archaeological heritage, as a result of economic development, pollution, illicit trafficking of cultural values, and of tourism. Global threats need global solutions. And as we are all concerned by it, our voices have to be heard in these solutions. Let us remind them. In most European countries, the quick growth in the number of archaeological excavations, especially due to the infrastructure works that necessitated the preliminary archaeological survey of the ground, followed a clearcut tendency of decreasing the number of systematic excavations, in favour of rescue excavations and of site inventorying and monitoring. In France, for instance, while in 1984 the authorized research plan included 416 systematic excavations and 243 rescue excavations, in 1995 the number of systematic excavations was only 289, and instead 812 rescue excavations (almost 4 times more) and 795 archaeological assessments were financed. In England there is the same trend. A thorough inquest regarding the archaeological profession in Great Britain in 1995 revealed that of 195 field archaeological activities, only 29 were excavations, the rest being geophysical and topographical researches, air photographing, recording and monitoring²³. It is not a question of a diminished interest in research, but of a significant change in methods, as well as priorities.

Little of these trends of responsible care for archaeological vestiges, of site cataloguing, of using modern techniques of nondestructive research can be found in our archaeology. We can take a look now at our national plan for archaeological researches. Its structure has remained unchanged for 25 years. Over 150 sites are grouped according to long chronological periods, and, somehow, according to geographical areas, and systematic excavations prevail. Which are the themes envisaged, which are the priorities, and the flaws? How many of the excavations are scientifically justified and are provided with funds for the preservation and covering of finds? None of the chapters of the annual plan for archaeological researches includes funds for site inventorying or for researches by nondestructive methods. This conservative outlook on archaeological research leads us to a deadly end: isolated small excavations, with scarce funds, while the archaeological heritage is quickly coming to pieces, and on a wide scale, without being catalogued, documented, assessed and efficiently protected. The fact that the excavations are often financed from local funds is no justification for this reversal of priorities, because also the latter are public money. If the Ministry of Culture is going to provide funds for archaeological research, as planned following the Romanian Government Ordinance on the protection of archaeological heritage no. form 31 January 2000, the money should go above all to systematic sites cataloguing and for projects of applying modern methods of investigation. The national archaeological cataloguing is an essential tool for protection, and, for future investigation.

Restricting the excavations, that by their very nature are destructive works, to those firmly motivated and strictly necessary, has another reason, resulted from a higher responsibility for the future: we have to rely on a continuous progress of scientific thinking, of the investigation and interpretation methods. Nowadays we know how much priceless information has been for ever lost because of the excavating methods practised several decades ago. We know that about half of the Romanian archaeological excavations of the last 50 years will never be published, because of the scattering of documents and finds. We have to impose a much more responsible attitude. We have to let exploration field also to future generations. The past does not belong only to us, who live nowadays, but also to them. We have the duty to keep sites and areas of sites untouched for the future. That duty is included in international and European conventions²⁴.

Inventorying archaeological resources, deepening our knowledge regarding the damaging of sites in time, establishing the valuable priorities, integrating conservation into archaeology are important elements for the preservation of sites. All that has a special significance especially in our country, where weather conditions are difficult, with temperature and humidity gaps between summer and winter. Left under the open sky and precariously protected, the uncovered vestiges are deteriorating in time spans ranging from several years to several decades. What will have remained in one hundred years' time from what is uncovered today? We should also be monitoring and recording how quickly or slowly sites disappear or are damaged. Unfortunately, the preservation and restoration technologies are often regarded as a catholicon that will save for the future what we consider to be of value, the only problem being providing the money. We seem to ignore the fact that the entire cultural heritage is deteriorating irretrievably, no matter what we do. All we can hope for is to succeed in slowing down the rhythm of destruction by

²³ Aitchison 1999, 18.

²⁴ art. 2.ii., Convention of La Valletta regarding the Archaeological Heritage Protection, 1992, ratified by Romania too.

preventive measures, a wise usage, correct interventions and management, and by setting forth certain priorities towards which to direct our endeavours.

The problems are serious and it is not easy to find solutions. Cultural tourism is an important source of income, and of money for research, preservation and restoration. The sites in Romania, still little visited during this time of general touristic and economic decline, have to be put in order for the future, by learning also from the experiences of others.

It is also important to develop an integrating outlook and argue for the preservation of sites. That means that the issue of archaeological sites should not be seen from a reductionist perspective alone.

Competing for access to public money

Archaeology needs money. During the last years, because of the increase in public costs and the heavy budget deficits, archaeology, the museums and the other related fields – traditionally lacking funds, but still surviving – saw themselves in a position to be even more threatened by poor subsidies from the public budget. When the manager of public money asks himself where to cut from, you just have to provide a very competent answer to the question: who gains from what you do?

Archaeologists are not much concerned with the public. We have been used to seeking in our researches purely scientific objectives, to publishing articles and books for a small circle of specialists involved in the same subjects with us, to lecturing at conferences, and, possibly, to providing scientific assistance at exhibitions.

The attitude towards archaeological sites, in its turn, has been dominated by an almost exclusive interest in excavating as much and as quickly as possible, in order to publish later the results in a specialized publication. What happens to a site after an excavation, by its very nature destructive? Are the results of the excavation going far beyond a small circle of specialists? What does the visitor understand from the dull display of material remains – potsherds, bones, corroded tools, objects with unknown function, inscriptions – in an archaeological exhibition? These are questions that, if until now we did not concern ourselves too much with – we should do that now. And, above all, find the right answers.

The communication with the public is done less on the site itself, and more through the written word, more recently through video and other media, like the Internet. How do we write archaeology?

More recently, there has been a keen search for ways of using new technologies for word processing on digital support, by using multimedia technologies, databases, hypertext and Web interfaces. Multimedia in computing means computer programmes able to put together various pieces of information – text, databases, images, drawings, video sequences – in a nonlinear way. Still we have to learn to use those marvellous facilities and to provide quality texts and significant illustrations. At present archaeologists are little trained for that.

Contemporary archaeology cultivates and conveys from one generation to another a certain terminology, that is a real archaeological jargon, hard to understand even for an educated man. As Francis Pryor puts it, the archaeological reports are “dry like dust, with the literary worth of a train timetable, only with a more chronological accuracy”. A rather significant example found in this country for the mentality of archaeologists is the structure of publications issued by museums. Most national and county museums issue their own reviews. Museum reviews circulate in a small printing number and do not seem concerned with attracting by their style, content and graphics a wider public, beyond the circle of specialists. We issue scientific reviews and monographs, but we lack exhibition catalogues, children's guides, nice and accesible folders, instructive booklets. Here it is not a question of financing, but of priorities. Now the priorities of museums consist in their own employees publishing their papers. The public can wait...

Of course, it is not easy to issue publications likely to be enjoyed by specialists, administrative staff and the public interested in archaeology at the same time... It requires imagination, culture, time, a high professionalism and even financial resources. Some archaeologists are not ready to face that. Others consider an undignified job to “populitize”. Rendering a text attractive, well structured, pleasant and intelligible is an art that most of us can learn, if really interested. I think that we have to struggle to release ourselves from false patterns. We do nothing to our credit if we write only for archaeologists, or even only for archaeologists concerned with the same age or issue as we are. The number of those who would read with pleasure archaeology works if they were more pleasant is higher than we think.

In a world more and more stifled by information and rapidly changing, archaeology can bring an oasis of knowledge, dreaming, mystery and joy necessary for the equilibrium of any human being. But it should also find the most suitable means of communication.

Adapting to the information society

We are living in a world that uses information more and more. The professional and social communication becomes vital for any field, and archaeology is no exception. Whoever fails to communicate does not exist. The times when a researcher used to work for decades on end in his study, in isolation and relative quietness, waiting for his results to be published, that is the times of old, are long gone. We depend more and more on the team collaboration, interdisciplinary, interinstitutional and transnational approaches, on observing programmes and projects, on initiatives, a shorter time for researching and communicating conclusions. Today we have to communicate more and more rapidly, much more efficiently and convincingly, as the quick scientific evolution overwhelms us. On the other hand, also the style of communicating, the target people and environment are changing.

Archaeologists – of course, others than my readers – indulge in an old-fashioned conservatism and ignore the CD-ROM and Internet publications that have the advantage to be cheap, provide an enormous space as compared to the classical publication, and can be issued on a large scale. Archaeological catalogues, glossaries, chronological tables, maps, images, sound, film sequences and reconstitutions can merge into an attractive, instructive, interactive, and multilingual multimedia product, with a real impact on contemporary man, who uses above all visual means. All over the world it has become usual to present archaeological research projects on the Internet. It is one of the conditions to finance researches, and an obligation for all the projects financed by the European Commission. We should start doing the same. The first electronic publication of some Romanian archaeology works was initiated at the end of 1999 by the Institute for Cultural Memory (CIMEC) in collaboration with the "Vasile Parvan" Institute for Archaeology, with financial support from the Ministry of Culture: two volumes of the Histria monographic series, Histria X and Histria XI are published for the first time on the Internet and on CD-ROM, in whole versions, in Romanian and French²⁵. The Internet server of the Institute for Cultural Memory (www.cimec.ro), inaugurated in 1996, is a real electronic gateway to the Romanian cultural heritage: archaeology, history, museums, monuments, books, ethnography, performing arts. Here there is also the national node of archaeological information ArchWeb-Ro integrated into the European archaeology network, developed within the European programme ArchTerra. It comprises information on institutions, publications, researches, events and people of Romanian archaeology; virtual exhibitions; on-line databases; presentations of archaeological sites; the electronic journal of archaeology LIVING PAST. Only the site dedicated to Histria, on the occasion of 85 years from the beginning of archaeological excavations in the settlement on the bank of the Sinoe lake, comprises over 800 pages of text and 400 colour images of a high quality. Histria is presented in an accessible manner for the tourist or lover of Graeco-Roman archaeology (history in short, pictures of the museum and the settlement), but also for the student or specialist interested in the scientific results of the archaeological excavations at Histria, by the references, including the entire text of some studies and finds catalogues. The advantages of the electronic publishing is the great capacity of editing, the possibility of permanent adding and updating, without waiting for a new issuing, the quality of illustration, the facilities of reading, searching and locating the relevant information. The access to Internet depends on the computer and communication technologies. The technologies are not really cheap, at least in this country. But it has about the same price like printing, if not a lower one. It depends on us to use it.

The electronic publication can be achieved by the collaboration between archaeologists, Web programmers, and computer graphic designers. The results, when the parties collaborate well, can be spectacular: a beautiful electronic publication, intelligently designed, with many links between the texts and pictures, with virtual reconstitutions and animation. But not all archaeologists have friends among the Web programmers who can help them on a voluntary basis, and on the market programming is expensive. Like any book with a special design, such a multimedia publication needs a lot of work, much time and money. In exchange, any archaeologist – anyhow the archaeologists who read these lines – know to use a word processor like Word. We can make a version of the text to be published on the Internet, that we previously introduced in the computer by saving the file in a HTML format, an option that can be found in the Word versions of recent years. The newer the version, the more efficient the HTML format for Web²⁶. There results a simpler publication, a copy resembling the Word text a lot, but that has automatically received specific signs, the so-called tags allowing the reading on the Internet. We have to find a host-server on which to set our file, free if possible, like the server of CIMEC. Then we have to announce our colleagues and friends, by e-mail, telephone, letters, call cards or any other way, the Internet address in question. 24 hours a day. We can see that the electronic publication is not so complicated and inaccessible as it seems.

The communication through electronic media cannot replace entirely the classical publication, but it can complete and facilitate its editing.

²⁵ Suceveanu 1999; Domăneanu 1999.

²⁶ For instance the Word 2000 version of the Microsoft Office 2000 package the footnotes as well as Romanian characters introduced in Windows are correctly taken over.